

Nyhedsbrev

For Foreningen HEXIS

Nr. 28. April 2005

Nyhedsbrevet er foreningen HEXIS' forum for diskussion og faglig udveksling. HEXIS' formål er at videreføre den franske sociolog Pierre Bourdieus tænkemåde med særligt henblik på empirisk forskning i samfundsmæssige praksisformer. Deadline for indlæg til næste nummer: 15. maj 2006. Nr. 29 udkommer i juni

Redaktør: Carsten Sestoft carsten@sestoft.dk

Redaktionel assistance: Anders Høg Hansen anders.hog-hansen@k3.mah.se

Hjemmeside og arkiv for nyhedsbreve, arbejdsrapporter m.v.: <http://www.hexis.dk>

Indhold

1. Redaktionelt (s1)
2. Arrangementer (s2)
3. Konferencer og seminarer (s2)
4. Bøger, tidsskrifter og essays (s4)
5. Feltanalyse-workshoppen på RUC. Af Anders Mathiesen (s5)
6. Den distræte professors genese og struktur. Af Kim Esmark (s9)

1. Redaktionelt

Hexis' nyhedsbrev bliver læst: Redaktøren fik en henvendelse fra en redaktør af et tidsskrift om evaluering, som havde læst mine tanker om revision og evaluering – og derfor forespurgte, om jeg ville bidrage med noget om audit (eller auditering – et ord, vi vist lige så godt kan vænne os til). Urimelig, som jeg jo sommetider er, skrev jeg tilbage, hvad det interessante ved tankerne var, samt at det forhåbentlig ikke kom bag på evalueringsforskere, at evaluering kunne have patologiske virkninger. Så hørte jeg ikke mere. Det har man for sin usalige hang til at være en lille smule provokerende.

/cs

2. Arrangementer

Arkitektur, krop og læring

Tirsdag den 9. maj kl. 13.00 – 18.00, Danmarks Pædagogiske Universitet, lokale C 001

Hexis inviterer til åben temadag om relationer mellem de menneskeskabte fysiske omgivelser og os som mennesker. Udgangspunktet er Kristian Larsens antologi *Arkitektur, krop og læring* (Hans Reitzel, 2005).

Dagen igennem opholder vi os i offentlige rum, hvis udformning skyldes mange forskellige interesser – politiske, økonomiske, ideologiske og professionelle. Når vi har fri, tilbringer vi tiden i omgivelser, der er defineret af andre interesser. Men hvad betyder disse rum for os, og hvordan påvirker de vores sociale relationer og omgangsformer? Flere forskere forsøger i disse år i krydsfeltet mellem sociologi, pædagogik, filosofi og arkitektur at finde svarene på sådanne spørgsmål ad teoretisk og empirisk vej. Der præsenteres aktuelle og historiske eksempler fra fx børnehaver, skole, hospitals- og behandlingsmiljøer, familie- og boligsammenhænge samt fra idræts- og fritidslivet. Analyserne er skrevet med inspiration fra bl.a. Pierre Bourdieus, Michel Foucaults og andres teoretiske arbejder samt med udgangspunkt i metoder som oplevelsesanalyse og den såkaldte Space Syntax-analyse.

Oplægsholdere: Eva Gulløv, Ning de Coninck-Smith, Marjanna de Jong, Kristian Larsen, Ida Wentzel Winther, Carsten Sestoft (usikkert...), Søren Nagbøl, Thomas Gitz-Johansen og Jan Kampmann.

3. Konferencer og seminarer

Forskeruddannelseskursus i Uppsala

Donald Broady meddeler, at kurset ”Korrespondensanalys i utbildnings- och kultursociologin” gives som intensivkursus 11.-15. september 2006. Gæsteforelæsere er Henry Rouanet, Brigitte Le Roux og muligvis Frédéric Lebaron – godt selskab med andre ord. Sproget er engelsk. Tilmelding hos Donald på adressen broady@nada.kth.se. Se mere på <http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/k-kor06.htm>
/cs

Diverse

The Virtual 2006: designing digital experience. 14-16 September, Södertörn Högskola
<http://m3.sh.se/virtual2006>

Media, Democracy and European Culture. Københavns Universitet, 4-6 Oktober 2006.
<http://www.ku.dk/priority/europe/index.asp>

Transformations in the Cultural and Media Industries, 25-27 September, Paris (Mason des Sciences de l’Homme)

http://www.observatoire-omic.org/omic_collevdet.php?docID=95.

/ahh

4. Bøger, tidsskrifter og essays

Anders Fogh Jensen: *Mellem ting. Foucaults filosofi*. Det lille forlag, 2005

Redaktøren har anmeldt denne fortræffelige Foucault-bog til det idéhistoriske tidsskrift *Slagmark* (kommer i nummer 47, 2006) og vil derfor ikke sige andet her, end at der er tale om en meget interessant og original introduktion, som man vist skal være helt usædvanligt klog og belæst for ikke at få noget – meget – ud af. Dens styrke er især, at den lægger megen vægt på den sene Foucaults interesse for ”regering” (*gouvernement*) eller ledelse og de forskellige historiske ledelsesrationaliteter, dispositiver eller styresystemer, som han kortlagde i den sammenhæng. Der er også relevante sammenligninger med Bourdieu, en rigtig god introduktion til Foucaults arv fra den historiske epistemologi og mange andre interessante filosofihistoriske hints. Samt nogle ting, man kan være uenig i, men sådan skal det vel være. (Overskriften på min anmeldelse i bemeldte tidsskrift kan vel antyde en af dem: ”Men er Foucault filosof?”)

/cs

Bourdieu og Honneth i *Dansk Sociologi*

Vort medlem Anders Mathiesen har redigeret et mægtig interessant temanummer af *Dansk Sociologi* (nr. 4, januar 2006). Der er oversættelser af nogle Bourdieu-artikler og to artikler af Honneth om Bourdieu. Dertil kommer samtalen mellem dem (og Hermann Kocyba og Bernd Schwibs) om ”kampen om den symbolske orden”. Nummeret indledes af Anders Mathiesen og Rasmus Willig om både Bourdieu og Honneth, logisk nok centreret omkring anerkendelsesbegrebet, som vel nærmest må betragtes som Honneths varemærke. Det afrundes af Anders Mathiesens review essay om Bourdieus videnskabsteori, dvs. forelæsningserne ved Collège de France samlet i bogen *Viden om viden og refleksivitet*. Kort sagt, en god og relevant sammenstilling, hvis mål er at forklare og synliggøre det teoretiske grundlag for en af de mest udbredte mislæsninger af Bourdieu og de dermed sammenhængende anklager for 'determinisme' og utilitarisme.

/cs

Seks årgange af *Actes de la recherche en sciences sociales*

En inspektion af de sidste seks årgange af Bourdieus nu mere end tredive år gamle tidsskrift *Actes de la recherche en sciences sociales* viser, at det lever og har det godt – også efter Bourdieus død for nu fire år siden. Abstracts for årgangene 1999-2005 fylder 98 sider i udskrift, og der er som sædvanlig en mængde artikler om mere eller mindre obskure emner, der viser sig at være vældigt spændende. Her er nogle pluk.

I en artikel om ”markedet for filosofiske bøger” (nr. 130) viser Olivier Godechot, at dette marked for en stor del er et ”intra-statsligt marked”, dvs. et marked, hvis udbud og efterspørgsel i hovedsagen er statsligt reguleret og har statslige aktører. Det gælder vel i grunden alle lærebogsmarkeder og en del af

den videnskabelige produktions markeder, selv om man i dansk sammenhæng må sige 'offentlig' frem for statslig, men i sidste ende kommer det vel ud på det samme.

I nr. 138 med temaet "den amerikanske undtagelse" skriver Rick Fantasia, at den amerikanske neoliberalisme (og det gælder for øvrigt i mindst lige så høj grad Thatchers britiske) er baseret på et brutalt anti-fagforeningsregime. Dette kædes sammen med en vækst i forbrugers rettigheder, og det kan minde om, at påkaldelsen af forbrugeren – af undervisning, varer, politik og meget andet – ligesom fremhævelsen af hensynet til offeret for kriminalitet medfører en individualisering af forhold, som i mange henseender kunne varetages bedre med et kollektivt perspektiv.

Neil Fligstein, hvis hjemmeside jeg tidligere har henvist til, gennemgår i "Markedsmyten" (nr. 139) to eksempler på markedstransformationer, der i høj grad er påvirket af den socio-politiske kontekst – mod teorien om at markeder klarer sig bedst uden statslig indblanding. Det ene er opkomsten af "shareholder value" (dvs. det snævre hensyn til aktionærer) som middel til at kontrollere erhvervslivet, det andet er Silicon Valleys opståen. I samme nummer skriver Rogers Brubaker en mere teoretisk artikel om problemerne med identitetsbegrebet i samfundsvidenskab og humaniora – det betyder enten for meget eller for lidt, eventuelt overhovedet ingenting.

I temanummeret 141-142 om "videnskab" er der en fortrinlig artikel af Terry Shinn, som giver en kritisk (meget kritisk) diskussion af de teser, som bl.a. Gibbon og Nowotny har fremsat om nye former for vidensproduktion og beslægtede teser om "triple helix", dvs. ny vidensproduktion i sammenhængen universiteter-industri-regering. Shinn demonstrerer, at tesaerne næsten fuldstændigt mangler empirisk grundlag og fremtræder som rent (politisk) postulat. Artiklen findes også i *Social Studies of Science*, vol. 32, 2002. I samme nummer skriver Alain Chenu om sociologiens historie i Frankrig efter 2. verdenskrig.

Nummer 143 behandler temaet "Lægevidenskaber, patienter og sundhedspolitikker", bl.a. i et historisk perspektiv. Et kønsmæssigt perspektiv anlægges i Marie Jaissons kortlægning af lægestandens udvikling i Frankrig mht. social morfologi i de sidste fyrre år: Lægenes arbejdsdeling er også en kønsmæssig fordeling.

Temanummeret "akademiske virksomheder" (148) behandler bl.a. forholdet mellem forskning og erhvervsliv, f.eks. i en artikel af Pierrick Malissard, Yves Gingras og Brigitte Gemme, som analyserer noget af den amerikanske lovgivning (Stevenson-Wydler-loven og Bayh-Dole-loven), som nu kopieres verden over for at gøre amerikanerne kunsten efter mht. at profitere af forskning. Men en komparativ analyse viser, at Canada har haft lige så stor succes med kommercialisering af forskning som USA på trods af fraværet af sådan lovgivning, hvis effekt ingen tilsyneladende har keret sig om at undersøge empirisk. I samme nummer analyserer Pierre Milot den indflydelsesrige OECD-rapport fra 1996, "L'économie fondée sur le savoir" (som formentlig er skyld i at vi plages af en mængde snak om vidensøkonomi).

"Globaliseringens sociologi" er temaet for nummer 151-152, og her ser alle artikler interessante, inkl. den af danske Mikael Rask Madsen eller den om konsulentfirmaets McKinseys sejrsgang siden 1930'erne. Et af de sidste numre, der er abstracts på, er 156-157, som handler om medicinens

specialisering i det 19.-20. århundrede, med bl.a. analyser af de forskellige medicinske specialers sociale og historiske indbyrdes forhold.

Kort sagt, der er stadig meget interessant at finde. Engelske abstracts kan læses på adressen

<http://www.ehess.fr/centres/cse/resuengl.html#signet134>

/cs

5. Feltanalyse-workshoppen, RUC

Præsentation af et speciale om feltet for lærerarbejdet i gymnasiet

Nyt fra *feltanalyse-workshoppen* på Socialvidenskab

Af Anders Mathiesen

Claus Drejer: *Uddannelse eller Erhvervsuddannelse?*

- En socialhistorisk konstruktion af feltet for lærernes arbejde i almene ungdomsuddannelser (RUC, Forvaltning 2005).

Det foreliggende speciale kan læses som et indsigtfuldt bidrag til diskussionen om de strukturelle og undervisningsmæssige (pædagogiske) udfordringer, som den nye gymnasireform og gymnasiernes forestående overgang til "selveje" konfronterer gymnasielærerne med. Fremstillingen tager udgangspunkt i tre "lærerfortællinger", der tilsammen viser den aktuelt dominerende tendens inden for lærerarbejdet i de almengymnasiale uddannelser i Danmark. De tre "fortællinger" giver et øjebliksbillede af "feltets tilstand" – dvs. styrkeforholdet mellem de forskellige modstridende uddannelsespolitiske (og pædagogiske) positioner i "feltet for lærerarbejde i gymnasiet og HF".

Claus Drejer (CD) motiverer indledende i "Perspektiv" afhandlingens analytiske fokus, den anvendte arbejdsmetode og fremstillingens opbygning – se oversigtsfiguren (s13) og den mere udførlige redegørelse i det afsluttende afsnit: "Eftertænksomhed" (153-167). CD tilkendegiver indledende sit grundlæggende "socialhistoriske perspektiv" og det videnskabsteoretiske synspunkt, at samfundsvidenskaberne skal tage udgangspunkt i verden, som den er (s9). Endvidere begrundes afgrænsningen til de almengymnasiale ungdomsuddannelser, samtidig med at vigtigheden af de almene ungdomsuddannelsers relationer til de øvrige uddannelsesretninger for unge understreges. CD tilkendegiver på denne måde klart afhandlingens feltanalytiske tilgang. Afhandlingens analysegenstand er "de kulturelle kampe, som finder sted mellem forskellige lærerfaglige positioner i feltet for lærernes arbejde" og de politiske tovtrækkerier om "hvordan de almengymnasiale uddannelser skal indrettes og ledes" (s9 – se også s133). Denne problematik anskues som den viser sig i den måde lærerne *møder* eleverne i gymnasiets hverdag. Med de indledende lærerfortællinger "anskueliggøres, hvad der kæmpes om i feltet for lærerarbejde i gymnasiet og HF, og hvordan disse kampe påvirker undervisningen og dagligdagen for lærerne" (s10 – se også s133).

Afhandlingens afgrænsning til de almengymnasiale ungdomsuddannelser, der – ifølge gældende bekendtgørelser – både skal være "almendannende" og "fagdannende" (studieforberedende), er netop

begrundet i disse uddannelsesretningers dobbelte formål. CD bruger dannelsesopgavens dobbelthed i gymnasiet/HF som afsæt for at skærpe blikket for de modstridende lærerfaglige rationaler, der kan iagttages i gymnasiernes hverdag (her repræsenteret ved de tre gymnasielæreres forskellige erfaringer og aktuelle praksisformer i afhandlingens 1. del). CD skelner mellem praksislogisk pædagogisk-faglighed repræsenteret ved afhandlingens forskellige ”lærerfagligheds-rationaler” og begrebslogisk fag-faglighed svarende til de forskellige teoretiske videns(kabs)discipliner (se f.eks. s82, 120 og 131f), og han anskuer feltets aktiviteter ud fra det ”integrationsorienterede rationales” perspektiv (dvs. en pædagogisk ambition om integration af almindelig og fagdannelse i en undervisningssituation med demokratiske relationer mellem lærere og elever – s68 og 72ff).

I afhandlingens 2. del (”Historisering”) analyseres de forskellige lærerfaglige positioner, som ”lærerfortællingerne” i forskellig grad har opvist eksempler på. CD præsenterer her en analytisk konstruktion af de forskellige lærerfaglige rationaler (s67ff) med afsæt i lærerfortællingerne og i øvrigt baseret på en omfattende registrantanalyse (se s131 og iv). Med afsæt i disse analyser sættes herefter fokus på ændringerne i de institutionelle betingelser for lærerarbejdet i gymnasiet/HF over tid på tre forskellige analyseniveauer – de *politiske* tovtrækkerier om værdiorienteringen i uddannelsespolitikken (s88ff), de *administrative og organisatoriske* kampe om gymnasieinstitutionens ledelsesorganisation og den konkrete udmøntning af de politisk fastsatte principper for lærerarbejdet (s103ff), og endelig gymnasielærernes *pædagogiske* organisering af undervisningen, dvs. hvordan disse ændringer i de institutionelle betingelser ’indvirker på styrkeforholdet mellem forskellige undervisningsmetoder’ og lærernes ’måde at forstå og praktisere undervisning’ (s113ff). På denne måde synliggør og forklarer CD, hvad de igangværende ændringer betyder for ”undervisningssituationen” (s122ff). Tilsammen udgør disse analyser en historiserende feltkonstruktion, der tjener til at ’synliggøre’, at de forskellige lærerfaglige rationaler tilgodeser forskellige interesser og til at ’vise, at forandringerne ikke er tilfældige endsige naturgivne’ (s86 – se også s66).

I afhandlingens 3. del (”Position”) redegør CD mere eksplicit teoretisk for sit videnskabsteoretiske grundlag og for det Bourdieu-inspirerede feltanalytiske perspektiv, som her sættes i relation til en række andre teoretiske positioner i det samfundsvidenskabelige felt (forskellige socialkonstruktivistiske varianter, systemteoretiske varianter og den fortolkende interaktionistiske position inden for pædagogisk forskning). På denne baggrund redegør han så afsluttende for, hvordan han har sammenkoblet ’det teoretiske konstruktionsarbejde med det praktiske forskningsarbejde’ (”boblemodellen som øjenåbner” – s138ff og sammenfatningen s150).

De tre lærerfortællinger, afhandlingens 1. del, anskueliggør, hvad det er specialets analyser går ud på at ”forklare”: nemlig hvad de igangværende ændringer i gymnasielærernes arbejdsbetingelser egentlig betyder. Hvad ”kulturkampen om gymnasiet” betyder for de sociale magtrelationer i det danske velfærdssamfund. CD anskuer lærerarbejdet i gymnasiet/HF som et aktivitetsfelt og et kampfelt, fordi de kulturelle kampe, der foregår i feltet, er betinget af og indvirker på (de enkelte) læreres måder at forstå og forholde sig til lærergerningen og de almengymnasiale ungdomsuddannelsers rolle i det danske samfund: ”Lærerne er det led, som er mellem velfærdsstaten og eleverne. Det er lærerne, der underviser og fører lovene om ungdomsuddannelserne ud i livet. De er med andre ord velfærdsstatens praktiske ’hånd’” (s11).

Historiseringens ret omfattende og detaljerede analyser af udviklingen i styrkeforholdet mellem de modstridende lærerfaglige rationaler i feltet for gymnasielærernes arbejde sammenfattes i ”Rationalernes kamp” (s85f). Disse analyser viser, at ’nogle rationaler utilsigtet forstærker en udvikling, som de (dvs. lærerne) ikke er tilhængere af’ – det ’almenorienterede’ (s71f), det ’fagorienterede’ (s77), det ’økonomisk orienterede’ (s79), det ’management orienterede’ rationale (s81) – alt sammen anskuet fra det ’integrations-orienterede’ rationales perspektiv (s68ff). CD demonstrerer her en sikker beherskelse af den anvendte feltanalytiske arbejds metode. Her og i de efterfølgende analyser viser han en omfattende viden om gymnasieinstitutionens historie og udvikling (se hertil også ”Refleksiv Registrantanalyse 1980 – 2004” i særskilt bilag, 91 sider). Analyserne af de lærerfaglige rationaler relateres meget overbevisende til den ”modernisering af den offentlige sektor”, der blev iværksat af 1980’ernes Schlüter-regeringer og videreført af 1990’ernes Nyrup-regeringer:

”... Det fagorienterede rationale begyndte så småt at overtage den dominerende position i feltet, om hvad eleven skal lære, hvad der skal lægges vægt på i undervisningen, [og på denne måde] bliver gymnasiet og HF en vigtig brik i ’moderniseringen’ af den offentlige sektor. ’Moderniseringen’ medfører en anden organisering af lærerarbejdet og indførelse af en professionel ledelse. Dermed er gymnasiet og HF åbent for eksogene rationaler” (s85).

Det har bl.a. givet sig udtryk i den tendens til at markedsorientere gymnasieinstitutionen, der nu fuldføres med gymnasiernes forestående overgang til ”selvejende institutioner” (jan. 2007).

Den historiserende analyse af ændringerne i de institutionelle betingelser for gymnasielærernes arbejde er som allerede nævnt opdelt på tre analyseniveauer. I sammenfatningen af de *politiske kampe* om værdiorienteringen i uddannelsespolitikken (som repræsenterer forskellige måder at anskue verden, dvs. forskellige politiske ideologier) konstaterer CD, at Bertel Haarders gymnasiereform (1988) og hans ”Perestrojka-principper” (1988) bl.a. betød, ”at lærerne ansføres til at benytte undervisningsmetoder (det fagorienterede og individualiserende rationale), som man hurtigt kan aflæse på undervisningsresultaterne” (s102). Analyserne af de *administrative og organisatoriske tovtrækkerier* om ændringerne i gymnasiernes ledelsesorganisation og rektorenes/de professionelle leders ”midler” til at ”styre” indholdet i lærernes arbejde (både videns- og undervisningsformerne) sætter fokus på kvalitetsbegrebet. I forlængelse af det økonomiskorienterede (forvaltnings)rationale er kvalitetsbegrebet forvandlet til et ’økonomisk rationelt styringsværktøj’:

”Kvalitetsbegrebet udvikler sig fra et begreb, der starter som et pædagogisk lærerfagligt begreb – som et defensivt begreb mod den stigende fokusering på økonomi, men det er endt op som et instrument vendt mod lærerne (...) Den forvaltningsorienterede lærerrolle favoriseres på bekostning af integrations-, demokrati- og almenorienterede lærerroller” (s113).

CD forklarer med andre ord, hvordan det efterhånden alt-dominerende kvalitetsbegreb har udviklet sig med baggrund i et økonomisk- og management-orienteret rationale (se også s134f).

Ændringerne i de ”institutionelle betingelser” har i stigende grad disponeret lærerne for en bestemt type *pædagogik*: prøveforberedende pensum-træning (dvs. ”fag-faglighed” – s120). De enkelte gymnasier fokuserer i stigende grad på ”elevens *faglige behov*, og hvordan de kan *tiltrække elever* (s121). Det markedsorienterede gymnasium – karakteriseret ved ’ledelsesfleksibilitet’ (s114),

'specialiserede lærerenheder' (fag-teams) (s116) samt 'individuel faglighed og selvevaluering' (individualisering) (s118) – har disponeret lærerne for en bestemt type undervisning (se sammenfatningen i "Ensretning af lærerfagligheden" s121 og endvidere CD's teoretiske kritik af 'den fortolkende interaktionistiske' legitimering s137). Disse analyser er baseret på en omfattende viden om og indsigt i gymnasielærerarbejdets sammensatte sammenhænge.

Den historiserende feltkonstruktion afsluttes med CD's korte sammenfatning af, hvad de ændrede institutionelle betingelser for lærerarbejde i gymnasiet og HF (herunder de ændrede ledelsesforhold, ændringerne i lærernes lønstruktur, det fag-faglige kvalitetsbegreb og 'den stadig stigende brug af evaluering') har betydet – og i stigende grad får af betydning – for relationen mellem lærer og elev ("Undervisnings-relationen" – s122ff, og den teoretiske uddybning s137f). Undervisningen bliver i stigende grad individualiseret, også gruppearbejde tjener nu til at "styrke den enkelte elevs individuelle *faglige* færdigheder frem for at fremme elevens samarbejdende faglige og sociale færdigheder (s123 – jf. det integrationsorienterede rationale). Gruppearbejde bliver reduceret til 'opgaveløsning i grupper'. Den stadig stigende fokusering på kontrol og evaluering har "medført en fagorienteret ensretning af relationen mellem lærer og elev, hvor kvalitetskontrol og evaluering er blevet gjort til undervisningsredskaber". Men både lærerfortællingerne og den historiserende feltkonstruktion viser – ifølge CD – "at det stadig er muligt at skabe tilslutning til det integrationsorienterede rationale" (s124).

Sammenfattende demonstrerer Claus Drejer en omfattende viden om og indsigt i gymnasielærerarbejdets sammensatte sammenhænge og en sikker beherskelse af den valgte feltanalytiske tilgang – jf. den udførlige redegørelse for afhandlingens 'synspunkt': den sociologisk refleksevene position (s129-151) – og det arbejdsmetodiske 'dobbeltbrud' (s130 og 136), der har fungeret som en slags praktisk metodeforskrift til, hvordan et felt skal tænkes og konstrueres:

"... den konkrete indsigt (...) findes i måden, hvorved jeg konstruerer divergerende positioner i feltet" (s134).

7. Den distræte professors genese og struktur?

Habitus og historisk forandring

Af Kim Esmark

Spørgsmålet om habitus-begrebets nytte i historisk forskning, mere specifikt begrebets anvendelighed i forhold til at beskrive og forklare historiske forandringsprocesser, har været berørt nogle gange i tidligere nyhedsbreve og blev senest diskuteret i Hexis-regi i forlængelse af Donald Broadys oplæg på DPU 23. februar (hør hele Donalds foredrag plus den efterfølgende diskussion på www.hexis.dk). I den fascinerende artikel "Scholars in Households: Refiguring the Learned Habitus, 1480-1550", *Science in Context* 16:1/2 (2003), s. 9-42 præsenterer den israelske middelalderhistoriker Gadi Algazi, hvordan habitus-begrebet i praksis kan inspirere konkrete studier af væsentlige forandringsprocesser i fortiden. Her gælder det senmiddelalderen og forvandlingen af de intellektuelle som gruppe fra kyske skolarer i monastisk afsondrethed til distræte professorer i verdens vrimmel.

For de lærde ved universiteterne i middelalderens kristne Europa var det reglen, at man levede i cølibat. I praksis var elskerinder og illegitime børn naturligvis ikke ualmindelige, men de lærdes sociale status og hele ethos var funderet i fravalget af familielivet. Et fravalg, der objektivt understøttedes og til en vis grad fordredest institutionelt og moralsk, idet de fleste universitetsstillinger var betalt af kirkelige beneficier. Som det forklares i en anonym 1300-tals tekst fra universitetet i Paris, ”kender vi, professorerne, ikke til foreningen af mand og kone som i hjemmet; filosofiens eneste lovformelige mage (*socia*) og ægte hustru (*uxor*) er filosofien, med hvem han avler bøger i overenstemmelse med sit sinds form og præg (*secundum formas et habitus anime sue*), og hans studenter er på en måde hans sønner.”

I 1400-tallet indtraf imidlertid en grundlæggende transformation. I NV-Europa betaltes gradvis flere universitetsstillinger af sekulære godgørere, og professorer begyndte at flytte fra kollegiernes lukkede fællesskaber til egne hushold i byen, evt ledsaget af deres studenter. Derfra var der ikke langt til også at begynde at gifte sig og stifte rigtige familier med mand, kone og børn – en udvikling, der yderligere blev forstærket af den protestantiske reformation.

Udviklingen mod gifte professorer skete i forskellig hastighed på forskellige fag: først på jura og medicin, sidst blandt filosoffer og teologer (meget interessant ser man altså allerede her tegningen af det akademiske felts struktur, sådan som vi kender den idag fra Bourdieus analyser: på den ene side fag, der er orienteret mod samfund og praksis og på den anden side rent akademiske fag).

Forandringen indebar en radikal udfordring for den kodificerede kulturelle repræsentation af ”skolaren” og hans livstil. Hvordan skulle den lærde kunne leve midt i verdens pulserende liv og samtidig opretholde et distanceret, ikke-verdsligt image? Hvordan skulle han kombinere biologisk/social reproduktion i familien med reproduktion af lærdom? Et dilemma, der blev indfanget i al sin gribende (og stadig aktuelle...) konkrethed i en samtidig skildring af Melanchton [se billede s11] siddende med den ene hånd om en bog og den anden på vuggen!

For at belyse, hvordan dilemmaet blev håndteret og hvilken refiguration af den lærdes habitus det førte med sig, kaster Algazi sig over et bredt korpus af kilder bestående af normative traktater, privat korrespondance, anekdoter, biografier og levnedsskildringer, m.v. fra 14- og 1500-tallet (primært Tyskland). Af dette materiale uddrager han bestemte, genkomne “constellations, expressions, and arguments” som kan tages som udtryk for at “certain cultural models have crystallized”. Naturligvis går det ikke at udlede statistiske billeder af den “typiske” lærde livsform, ligesom spredningsmønstre ikke kan kortlægges præcist. Men målet for Algazi er da også først og fremmest at afdække opkomsten af nye prototypiske praksisformer eller måder at leve det lærde liv:

“Occasionally, anecdotal evidence or incidental reports seem to offer unexpected corroboration for the picture emerging from prescriptive discussions on how to lead a scholarly life. In this way, distinctive models can be identified while their statistical frequency and diffusion cannot be determined. Yet in the present context, I am less interested in how typical scholars led their lives than in the way prototypes for a scholarly way of life took shape, in the emergence of distinctive models.”

Refigurationen af den lærdes habitus (som Algazi definerer konventionelt som ”a durable and transposable system of social dispositions”) var en historisk proces, der strakte sig over flere hundrede

år og som indebar kreative eksperimenter og improvisering af nye strategier og attituder. Algazi fokuserer i artiklen på tre specifikke områder:

1) For det første ser han på afprøvningen af forskellige ægteskabsstrategier og familiemodeller: Hvem kunne man som universitetsintellektuel gifte sig med? Hvilken alder kunne professorens hustru have og i hvilke sociale lag kunne man søge hende? Den hyppigste model viste sig at blive en ældre enke fra byborgerskabet. En sådan hustru skaffede den lærde adgang til den lokale elite og signalerede samtidig, at han ikke giftede sig af kødeligt begær – eller som Erasmus af Rotterdam udtrykte det, giftede han sig ”mere for at have en til at se efter sit hushold, end for sin fornøjelse” [se billede s11]. I mange tilfælde sporer Algazi alligevel en slags nostalgi efter ”det tabte cølibat” og en opfattelse af kone og børn som en byrde. Først flere hundrede år senere blev det almindeligt, at de lærde giftede sig med andre lærdes døtre, dvs. først da blev den lærde habitus og den kulturelle kapital systematisk reproduceret indenfor familiens rammer.

2) Algazi analyserer dernæst reorganiseringen af hjemmets fysiske rum og viser, hvordan *studerekammeret* blev til dels for at etablere afstand og adskillelse indenfor husholdet, dels som social markør og påkaldelse af særlige intellektuelle privilegier og ”kald”. I samme moment finder Algazi vidnesbyrd om det, der må være de første intellektuelle brokkerier over forstyrrende larm fra gadens håndværkere og handlende!

3) Men den gifte skolar gemmer sig ikke kun i studerekammeret, han bygger også usynlige mure ved at tillægge sig en (idag velkendt...) følelsesmæssig distance og intellektuel verdensfjernhed. Denne *solitudo imaginaria*, forestillede ensomhed, er naturligvis roden til den arketypiske distræte professor. I 14-1500-tallet var den dog endnu ikke nedlejret som habitus, snarere var den en mere eller mindre omhyggelig tillært disposition, der stadig krævede øvelse og praksis. For datidens lærde var grænserne i det uvant blandede rum af familieintimitet og intellektuel fordybelse endnu i flux og som sådan genstand for forhandling og eksperimenteren.

Algazi slutter sin interessante undersøgelse med nogle metodiske refleksioner med direkte adresse til spørgsmålet om habitus og historisk forandring:

“Current theories of social reproduction assume that social structures are reproduced through agents’ incorporated dispositions – a group habitus inculcated first and foremost through early experiences within the family. Hence the difficulty of accounting for historical change. In the period in question, by contrast, the prescribed fit between social structures and agents’ habitus did not exist. The reproduction of the scholarly habitus within family settings was not a matter of course, an established social practice, but an urgent problem to be solved. It is precisely for this reason that it offers an exceptional occasion to explore concretely some basic questions: How does a group habitus change? What role does culture play in its shaping? How did families come to play an essential role in its reproduction?”

”*Scholars in Households*” er trykt i det israelske tidsskrift *Science in Context*, der præsenterer sig som ”an international journal edited at The Cohn Institute for the History and Philosophy of Science and Ideas, Tel Aviv University. It is devoted to the study of the sciences from the points of view of comparative epistemology and historical sociology of scientific knowledge. The journal is committed to an interdisciplinary approach to the study of science and its cultural development - it does not

segregate considerations drawn from history, philosophy and sociology. Controversies within scientific knowledge and debates about methodology are presented in their contexts.” Se nærmere på: journals.cambridge.org/.webloc

For mere om Gadi Algazi (f. 1961) og hans publikationer om bl.a. Norbert Elias, gavegivning og senmiddelalderens fejdevæsen som fysisk og symbolsk undertrykkelsesredskab (kritik af Brunner), se hans hjemmeside:

<http://www.tau.ac.il/~algazi/>

Og sidst en spændende reference hos Algazi til en diskussion af habitus-begrebets historie fra græsk filosofi over middelalderlig skolastik til klassisk sociologi: François Héran, ”La seconde nature de l’habitus: Tradition philosophique et sens commun dans le langage sociologique”, *Revue française de sociologie* 28 (1987), s. 385-416.

Filip Melancthon (1497-1560), tysk reformistisk skolar med nære bånd til Luther, her i samtidig afbildning af Lucas Cranach. Melancthon begyndte på universitetet i Heidelberg allerede som 13-årig og blev senere professor i Wittenberg, hvor han giftede sig med borgmesterens datter. Melancthon yndede at omtale sit hjem som "Guds lille kirke".

Erasmus af Rotterdam (1466-1536), hollandsk humanist og teolog. Tog munkeløfte som ung, men virkede som uafhængig skolar i bl.a. Paris, Leuven, Cambridge, Basel og Freiburg. Kritisk overfor både Luther og den katolske kirke.